

Előszó helyett

Az emberölés módjairól a hajdankortól napjainkig rengeteg tapasztalat gyűlt, s a bűnözők, a nyilvánvaló mindennapi gyilkosok szemünk láttára élnek a sokféle s egyre szaporodó eszközökkel, a tudományok fejlődésének jó vagy rossz voltából.

Napjaink magános (vagy éppen társas) gyilkosainak cselekvési indítéka és eljárási módja, bárhol hajtódják is végre a nagyvilágban, nem tartozik mondanivalónk, megörökítenivalónk körébe.

Emlékezetünkben Bácska területére szorítkozunk, s a huszadik század negyvenes éveinek első felére. S e hely- és időkorlátozás után pusztán azokat a véres cselekedeteket vesszük szerre, amelyeket egyfelől a magyar állam nevében, másfelől a szerb partizánok országos megbízásából követel el.

E rettenetes bűnhalmazoknak eszmei alapját, gyatra és gyötrő filozófiáját keresve a kezdetleges gondolkodás rákos daganatára, az előítéletes vélekedésére tapinthatunk. S meggyőződhetünk róla újra és újra, hogy az ember nem pusztán értelmes lény – bármely józan törekvései ellenére –, nem tud csak az lenni, s gondolkodásában, viselkedésében minduntalan helyet nyit a vak gyűlöletnek.

S a vak gyűlölet anyja az előítélet.

A tőlünk különböző nemzetiségű, fajtájú, viselkedésű emberekkel, embercsoportokkal szemben szerzett vagy öröklött ellenszenv.

Ez ellenszenv következménye a támadó hajlandóság, az agresszív indulat, amely akkor válik igazán élessé, ha saját kudarcélmény táplálja.

Valamely etnikai csoport akkor válhat legkönnyebben a tetteges ellenszenv célpontjává, áldozatává, amikor olyan

tulajdonságokat vagy törekvéseket képvisel, amelyeket az előítéletre hajlamos emberek a saját közegükben nem ismernek vagy nem fogadnak el. Ez a magatartás odáig fajulhat, hogy az idegen csoport tagjainak elűtő vagy éppen kedvezőtlen tulajdonságait óriásivá duzzasztják, s egyidejűleg a saját hasonló jellemvonásait kicsinyítik, vagy éppen rokonszenvesnek minősítik.

Az ellenszenv kifejezése és érvényre juttatása rendszerint általánosító jellegű.

S ezzel egyértelmű: ha valamilyen módon kárt akarunk okozni egy embercsoportnak, törekvéseink igazolása végett mindenekelőtt lekicsinyeljük őket. Ha elhisszük, mert meggyőztük magunkat, hogy a velünk szembeállított csoport tagjai értéktelenek, buták, erkölcstelenek, s számunkra mindezekben túl kártékonyak lehetnek – akkor megfoszthatjuk őket jogaiktól, még az élethez való joguktól is, akár meg is gyilkolhatjuk őket, s fölösleges azt fontolgatnunk, hogy emiatt mi erkölcstelenek lennénk.

Az előítélettel terhes szemlélet lényegéhez tartozik, hogy a más etnikum ellen irányuló megvetést s a hozzá kapcsolódó haragot helyénvalónak, sőt igazságosnak tartja, s ehhez pedig feltétlenül szüksége van arra a meggyőződésre, hogy a megvetés és harag célpontjaként szemben álló idegen csoportnak saját rossz, „utálatos” tulajdonságai miatt kell szenvednie, elszenvednie, amit rámer a sors, hogy az áldozat maga az oka balsorsának.

Azt a hajlandóságunkat, hogy áldozatunkat hibáztassuk, amiért magatartásával kivívta pusztulandóságát, az a kétes értékű örömteljesülés öregbíti, hogy cselekedetünkkel helyreállítjuk a megbolygatott erkölcsi világrendet.

A magyar törvényalkotás, a Tanácsköztársaság bukása után, annak megismételhetőségét megakadályozandó, létrehozta az 1921:3 törvénycikket „az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről”, ennek alapján valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának létesítésére irányuló mozgalom kezdeményezőire és vezetőire halálbüntetést is ki lehetett szabni. A magyar törvényhozás ezzel az úgynevezett

„rendtörvénnyel” a kommunisták másságát fogalmazta meg, s hogy őket e különbözőségük miatt mindenképp megkülönböztető módon kell kezelni, s számukra hátrányosan kell elbírálni tevékenységüket, s politikai törekvéseikért akár élettől is meg lehet fosztani őket.

A rendtörvényt egy évvel megelőzte az 1920:XXV törvénycikk, amely a nem magyar származásúnak minősített magyar állampolgárok hátrányos megkülönböztetését írta elő: a *Numerus Clausus* = a *zárt szám*. Ez a kifejezés arra vonatkozott, hogy bizonyos jogosítványok elnyerésére, valamely testületbe vagy tanintézetbe való bejutásra származás szerinti százalékos arányszámokat szabott meg a törvény.

Ez a „szabályozás” gyakorlatilag és kimondatlanul az izraelita vallású diákok egyetemekre való „özönlését” volt hivatva meggátolni azzal, hogy felvételüket az országos arányszámuk szerint 6 százalékra korlátozta.

A későbbi, 1939-ben s a következő években hozott ún. zsidótörvények rendelkezései a gazdasági és társadalmi élet minden területére általánosították az 1920-as év egyetemi zárt számát. A háborús esztendőkből a törvényeket meghaladóan, de nem azok szelleme ellenében, még az élettől való megfosztásra is okot formált a hátrányos megkülönböztetés azok szemében, akik ölfegyverek mellett vérengző, szadista lelket is viseltek.

Bácskáról beszélve ezekről a téteményekről is meg kell emlékeznünk.

A háború alatt a kommunisták ellen szervezett büntetőeljárások a szerb partizánmozgalom résztvevőire is kiterjedtek, sőt mindazokra is, akik a partizánok tevékenységét támogatták, s azokra is, akik annak gyanújába kerültek, hogy rokon-szenveznek ezekkel a Bánátból Bácskába átszapó szerb fegyveresekkel.

A honvéd-vezérkar főnöke katonai felügyelete és hatáskörébe tartozó különbíróóság által harcolt Bácskában az említett törvények rendelkezéseinek, lehetőségeinek megvalósítása érdekében – a háborús körülmények között a másként

viselkedők életét s a gyanúba vonható kommunista- és partizánszimpatizáns személyeket üldözve.

Ítélettel és ítélet nélkül hány életet oltottak ki 1941 és 1944 tavaszai között? [Erről még később, lehető pontossággal.]

És hogyan? A katonai bíraskodás életkioltó ítéletei: az akasztás és a főbelövés. Ezekről a módokról nem sok újat mondhatunk, ez a két kivégzési mód réges-régi civilizációnk történetében, az első az ókor óta ismeretes, a második a lőfegyverek elterjedése után vált szinte megszokott eszközévé a mindenkori büntetőhatalomnak.

A törvényes tárgyalás mellőzésével, tehát ítélet nélkül meggyilkolt „ellenség” sorsa abban különbözött az ítélettel megbecsült holtakkal szemben, hogy míg ezek személyes, azonosítható sírba kerültek rendszerint, mert a hatalom névvel vállalta pusztulásukat, amazok a rögtönzött megtorlás áldozataiként többnyire jeltelen tömegsírba hulltak, még inkább a folyók mentén a vizek sodrába.

Különbséget kell tennünk a fegyveres harcban megölt partizánok sorsáért felelős csendőrök és katonák fegyverhasználata és azoknak a csendőröknek, katonáknak és tisztjeiknek „bátorsága” között, akik a védtelenné vált polgári lakossággal számoltak le.

Gyakorlattá vált, hogy a golyó által holtak sírjául még a téli fagyban is a meglékelt folyót választották a kivégzőosztagok.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia megalakulása óta törvényeiben, rendelkezéseiben kezdettől fogva megkülönböztette a területén élő, maradó magyarságot, mondhatjuk, természetesen: hátrányára. Ha nem is úgy, hogy mindig a hatalmába került magyarok életére tört volna.

A partizánhadsereg fővezére, Tito marsall nem adott írásbeli parancsot a bácskai magyarok irtására, de eltúrta s nyilván szóbeli utasításokkal elrendelte, hogy a visszafoglalt Jugoszlávia egész területén, így Bácskában is, bosszuljanak meg partizánjai minden sérelmet, ami a háború négy esztendejében a partizánokat s a szerbséget érték. Valahogy úgy: ahol vérpatak folyt, ott vérfolyónak kell hömpölyögni!

Lehet, hogy e vérbosszúra ingerlő parancsokat Joszip Broz Tito abban a hiszemben terjesztette ki Bácskára, hogy itt a magyarság fegyveresen fog ragaszkodni szülőföldjéhez. Csakhogy a magyar közigazgatás és a magyar fegyveres alakulatok vissza- és elvonulása után nem dördült el puska, s a magyar lakosság ellenállás nélküli beletörődéssel fogadta, viselte az új hatalomváltást.

A partizánok hároméves önvédelmi harcában felelevenedtek a középkor óta hamu alatt parázsló emberpusztító hagyományok, melyek a mindenkori ellenség megsemmisítésére megőrződtek. De kiegészültek a géppuskás, géppisztolyos kor kínálta lehetőségekkel s mindazokkal a vízpárti emberirtó módokkal, amelyekkel a magyar katonai megtorlás is élt. Azonban számos véres és kegyetlen vívmánnyal dúsítják a halálformákat. Míg a magyar fegyveresek egyenkint végeztek áldozataikkal, a szerb partizánok – nyilván mert megtöbbszörözték számukra a véres feladatot – tízesével, tizenötösével összedrótozták a kivégzendőket, s így az előre megátatott sírárok elé sorakoztatva tűzgépsorozataikkal hátulról lőtték agyon őket, a maguk számára könnyebbségként úgy, hogy halálos találatokkal tarkójukon, hátukban nyomban végső nyughelyükbe bukkjanak, hogy aztán csak rájuk kaparják vagy kapartassák gyilkosaik a kiásott földet.

Acélhuzalnak úgy látszik bővében lehettek, mert lőszerüket kímélve úgy hurkoltak néhol tíz vagy tizenöt férfit, hogy holmi szalma-, szénakazal köré karikába állították őket, a két szárny végembereit is keményen összedrótozva. S amikor a gyűrű szilárdan állt, csóvával meggyújtották a kazlat. A rabba kötözöttek egymást akadályozták a lángok taszításában, a menekülésben. Ott égtek halálra valamennyien.

Máskor és máshelyt az elfogottak kivégzés előtti gyötréséhez a többméteres parázsszőnyegen való mezítlábas átsétáltatás tartozott.

Ahol idejük engedte s a kegyetlenségnek türelmes gazdája került, ott a kiszemelt áldozatokat harapófógóval megfosztották mind a húsz körmüktől. Fokozták látványuk élvezetét, ha a közeli kovácsműhelyben megizzították a tépő harapófógókat.

Épp egy ilyen kovácsműhely közelében – talán munkára kényszerített kovácslegények segítségével – megpatkoltak némelyeket.

Ahol izzítható szenet találtak, éltek azzal a lehetőséggel, hogy rostélyokon elevenen megsütötték a kivégzendőket.

Nem minden partizán tudott megbirkózni a szörnyűséges kínzások látványával, némelyek elokádták magukat a kényszerű parancsteljesítések közben.

Ha elevenen nyúztak valamely kiváltságosan büntetendő személyt, holmi módos falusi bírót vagy otthon rekedt ügyvédet, orvost – bizony a partizán nők némelyikét ájulás környékezte. Merthogy nők is nagy számban vettek részt ezekben a kegyetlenkedésekben.

A markukba került papokkal, szerzetesekkel megkülönböztető módon bántak, bántak el. Legtöbbször levetkőztették őket, s hátukból kereszt alakú szíjat vágtak bemelegítésként. Az edzettebb partizán nők kedvéért a sokszor nem is egészen fiatal lelkészek nemi szervét vették gondozásba. Leginkább megint csak harapófogóval tépték heréjüket, aprították makkjukkal kezdve hímveszőjüket.

Ugyancsak a kovácsműhelyek szomszédságában s még mindig papi emberek péniszét égették izzó vassal, a kínzást folytatólagosan ismételve több napon át. Akadt ezekben a partizánegységekben olyan asszony, aki ezeket a mezítenül tartott tisztelendő katolikus férfiakat megtüporta, előbb ágyékukat zúzva, majd mellkasukat roppantva meg.

Egyik faluban a sportpályára terelt férfiakat meg is motozták, fegyver után kutatva. Egy tizenegy éves fiúcska nadrágzsebében töltényhüvelyt találtak. Efféle talált tárgyakhöz való időleges ragaszkodás cseperedő fiúknál elég általános. Ezúttal azonban a fegyveres ellenállásra való készülődésnek vagy éppen készségnek minősült a gyermeki kedvtelés. A bűnös fiút kiállították a pálya üresen hagyott közepére, ott lábára érintő aknákat vagy kézigránátköteget erősítettek. A szemtanúktól származó, de harmadlagosan közvetett elbeszélés nem tud különbséget tenni a kétféle robbanógyártmány között. Az emlékezés lényege mindenképp az, hogy a

gyermeklábakra kötözött eszközöket veszélytelen távolból addig lövöldözték, amíg a robbanás be nem következett, és széttépte a lábak s az ártatlan töltényhüvely ifjú gazdáját.

Hogy aztán a nézőket, a sportpályára csődített férfinemen való lakosságot egyenkint vagy összedrótozva géppisztolylővéseikkel tiltsák ki az életből.

Amint a kovácsműhelyek közelsége ősi égetéssel történő gyötrésekre ihlette a képzeletgazdag partizán kivégzőosztagokat, egy-egy modern fűrésztelep is adott ötletet holmi újféle gyilkolási lehetőségekre. Fűrészgéppel ejtett kéz- vagy lábcsonkolások a heves és hosszú fájdalommal megtoldott emberölés változatai voltak.

De a gatteren közvetlenül is volt mód gyors halált előidézni: a szálfákat deszkává szeletelő, hasító fűrészpada példaeértékű lehetett az ádáz képzelet számára. Legfeljebb azon kellett töprengenie a kivégzőosztag parancsnokának, hogy fejtől vagy lábtól iktassa-e a fogaskorong elé áldozatát.

Volt rá példa, hogy a fatörzsek hasábra aprítása ragadta magával a kegyetlen képzeletet. Esett úgy, hogy egész család, történetesen a magát büntetlennek tudó fűrésztelep tulajdonosa maradt otthon. Az ítélet nélkül büntető csapat a bűnösnek ítélt embert családotul odakötözte a fűrészpadra, s a megindított fűrészgép derékban szelte kettőbe az asszonyt s a gyermekeket is.

Itt pihenőt kellene tartanunk képzeletünknek a felsorolásban, de már csupán egy gyilkossági módszerről, a karóba húzás középkori, de talán még régebbi szokásáról kell számot adjunk.

Tájjainkon a negyvenes éveket megelőzően 1907-ből maradt hírünk a megtorlásnak erről a módjáról: Havasalföldön és Moldvában büntette így a román királyi törvénykezés a parasztfelkelés vezető résztvevőit.

A történeti előidőkben a gyermekgyilkos asszonyok büntetése volt Európa-szerte a karóba húzás, később ezt a vétket zsákba varrott vízbe fojtással enyhítve torolták még. A férfiak köréből a rablógyilkosokra szállt ez a kemény büntetés.

A felkarózás, nyársba vonás (palo inponere) sokáig túlélte

az idők múlását, a 16–17. sz. büntetőjogi gyakorlatában még érvényesült rablók, rablógyilkos útonállók rendszerinti büntetéseként, amit azonban egyéb súlyosnak minősített esetekben s a hadifogságban is gyakran alkalmaztak. A feudális kori, általánosan elterjedt kivégzési módok között a karóba húzás volt az egyik legkegyetlenebb. Minthogy az elítélt kínját, aszerint, hogy testén a karót hogyan vezették keresztül, arra mily módon tűzték fel, az eljáró hatóság tetszése szerint s igen hosszúra lehetett nyújtani. A karóba húzás a megtorláson túl az általános elrettentést is szolgálta.

A felvidéki zborói úriszék még 1692-ben a lázadó jobbágyokat így büntette, de még 1762 körül is a nagykárolyi úriszék felnyársaltatott egy lótolvajt.

Gróf Esterházy Antal kuruc generális büntetőintézkedése így maradt fenn az érsekújvári commendánsuram őkegyelme Ebeczky Imre dandárnok számára adott instrukciójában 1707. május 11-éről: „Nem különben való vigyázásért observáljon azokra, úgy mint hazánk mostohafiaira, valakik étczakának idején a bástyán lebocsátkozni és desertálni praesummálnának; az olyanokat megragadtatván, *pro statuendo exemplo, publice* felkaróztassa.”

Hogy ennek a parancsnak, a „kuruc generális” rendelkezésének érvényt szereztek-e, s ha igen, vajon hányszor, arról nem szól a fáma.

A maradék polgári ismeretek hiányosak a nyársba, karóba húzás végrehajtása tekintetében, noha a délszláv ítékezés még századunk negyvenes éveinek elején, derekán talált a maga körében „szakembereket”, karózó hóhérokat, akik megőrizték a legnagyobb elképzelhető szenvedést okozó kivégzés módját.

Nem mellőzhetjük közreadni ezt a „hagyományt” szakértő elbeszélők beszámolói alapján. Íme:

A három métert meghaladó keményfa, lehetőleg tölgyfakaró kérégt a „művelethez” simára kell csupálni, kihegyezett végére, ha idő és alkalom nyílik, éles vassapkát kell húzni, s a csúcsától jó méter hosszan olajjal teendő síkossá.

Jó előre szűk szájú, lyukszerű gödröt ás a végrehajtó vagy

segédje, amelybe majd beleillesztük a „felszerelt” karót. A gondos előkészülethez tartozik egy rövid nyelű, kézhez álló, nagy fejű fabunkó.

A nézőközönség csak ezután gyülekezik a helyszín köré, előre élvezve a hátrakötött kezű áldozat várható iszonyatos riadalmát, akinek ebben a véghelyzetében csak annyi kívánsága lehet hóhérai iránt, vezessék majd a karót szívéen, tüdején keresztül, minél több életfontosságú szerven át, a rövid szenvedés érdekében.

A művelet első mozzanataként hasra fektetik, ha másként nem megy, hasra teperik az „embert”, s vállára, farára lépnek, hogy ne mozduljon. Ezután mindkét bokájára hurkot vetnek, s két segítő hóhér a hurkolt lábakat kétfelé húzza. Maga a hóhér éles késsel az ember lába közé guggol, s éles késével a nadrág posztóját s a gatyá vásznát combközépen kimetszi, utat biztosítva a karónak. Ilyenkor már az eleven hússal sem kíméletes. Ezután a szétvont talpak előtt két-három kerek dorongot tesznek keresztbe, s hogy jól gördüljön, azokra illesztik, célozva, az olajozott végű karót.

A hóhér most óvatos kézzel az ember végbelébe illeszti a megvasalt karó csúcsát, ez a vigyázat nem a biztos fájdalom elkerülését jelenti, hanem azt a gonoszságot, hogy a nyárs a gerinc mentén induljon a tüdőlebenyek mögött s a vesék között, a szívet is illendően elkerülve, a megrendelők óhaja szerint, a hosszú, tartós szenvedés érdekében. Az első döfés-kor óhatatlan, hogy az érintett tompor a hátrafeszített csuklók alatt rándulva fel ne emelkedjék. A hóhér ezután marokra fogja a beavatkozásra kész bunkót – előbb gyöngéd ütésekkkel, majd egyre bátrabban kalapálva a karót vastagabb végén a becélzott irányba. Az eredményesebb s a rendüléstelen munkálkodás érdekében int segédeinek, hogy pányvázott bokáinál fogva lassan, szétfeszítve húzzák rá a meg-megránduló testet a lassú karóra.

Az ember kezdeti üvöltése csikorgássá fajul, amint a nyárs belül a lapockák magasságába érkezik. Az éknek most kissé jobb felé kell elcsúsznia – ezt a főhóhérnak tudnia kell, s azt is az olajozott csuszamló farész eltűnése után, a jobb váll s a

kulcscsont bőre fölött, mikor kezd púposodni a vaskúp. Éles késével ekkor utat nyit a hóhér, s alul a bunkó két-három ütésével még befejezi az előírt műveletet.

Ekkor a karó vastag alját a lyukszerű gödör felé irányozzák együttes igyekezettel, majd ketten vállban megragadják az „embert”, s inkább lefelé húzva, mint emelve a harmadik segítségével a földrésbe állítják az emberrel felékesített karót, s földdel és fadarabokkal kiékelik, nehogy megdőljön a tehetetlen súly lengésében.

A hóhér s az élvezkedő nézősereg diadala, ha az ember még órák hosszat sóhajtozik, csikorog s mellkasán láthatók a szív kétségbeesett ütései, míg a kiásott föld beissza a szivárgó vér alvadt feketéjét.